

Esipuhe

Koulutuksen merkitys on nykyaikana itsestään selvä. Lapsena ja nuorena viettämme suuren osan ajastamme koulussa, ja yhä enemmän opiskelemme myös aikuisiässä. Koulutuspolitiikka on keskeinen osa kuntien ja valtion toimintaa. Koulutukseen käytetään Suomessa ja maailmalla merkittävä osa sekä julkisista että yksityisistä resursseista. Koulutusta tutkii kokonainen tieteenala, kasvatus-tiede ja monet muut lähitieteet.

Koulutuksen merkitykseen nähden on koulutuksen taloudellisten puolien käsittely ollut Suomessa kovin vähäistä. Tämä on ollut suuri puute, johon käsillä oleva teos tuo lievitystä. Koulutuksen taloutta koskevan kirjallisuuden vähäisyys vielä korostuu aikana, jolloin kuntien ja valtion menopaineet tuntuvat entistä kovemmilta, ja sekä päättäjät että kansalaiset edellyttävät saavansa rahoilleen kunnan vastinetta. Ehkä ennen riitti, kun sanottiin, että koulutukseen uhratut voimavarat menevät aina hyvään tarkoitukseen.

Nykyään ei enää ole epähiehoa kysyä, mitä koulutus maksaa, miten koulutuksen järjestämistä ohjataan ja mitä koulutus yksilölle ja yhteiskunnalle tuottaa. Tämän teoksen kirjoittajat uskovat, että syvempi analyysi ja täsmällisemmät tiedot koulutuksen taloudesta ovat edellytys sille, että vanhempien ja nuorten lisäksi myös kuntien ja valtion päättäjät pitävät tulevaisuudessakin koulutukseen panostamista tuottavana ja arvokkaana.

Tämä kirja koostuu viiden koulutuksen asiantuntijan kirjoittamasta artikkelista. Artikkeleissa tarkastellaan koulutuksen taloutta laaja-alaisesti eri näkökulmista. Kukaan artikkeli on oma kokonaisuutensa, jonka sisällöstä vastaa asianomainen kirjoittaja.

Ensimmäisessä artikkelissa koulutusta tarkastellaan toisaalta tuotantolaitokseksi, joka käyttää resursseja ja tuottaa tietoja ja taitoja, toisaalta kunkin yksilön inhimillisenä pääomana, jota työelämä ja yhteiskunta hyödyntävät. Tarkastelun näkökulmana on taloustiede. Voidaanko koulutuksen panoksia ja tuotoksia määritellä taloustieteen käsittein? Mitä palkka-analyysit ja kasvuteoriat sanovat koulutuksen taloudellisista hyödyistä? Mitä PISA-tutkimus sanoo suomalaisen koulun tehokkuudesta?

Toisessa artikkelissa siirrytään tarkastelemaan koulutuksen rahoitusjärjestelmää Suomessa. Luvussa käsitellään koulutuksen eri rahoitusmuotoja ja kuvataan koulutuksen rahoituksen kokonaisuutta. Lähempään tarkasteluun otetaan laskennallinen valtionosuusjärjestelmä ja käydään läpi eri koulutusmuotojen rahoituksen määräytymisperusteet. Lisäksi artikkelissa kuvataan yliopistojen rahoitusmekanismi pääpiirteissään. Artikkelin lopussa tarkastellaan rahoitusjärjestelmään kaavailtuja muutoksia ja niiden vaikutuksia.

Kolmannessa artikkelissa tarkastelun painopiste on kuntatasolla. Kunnat ovat yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen pääjärjestäjiä Suomessa ja myös aikuiskoulutuksesta suuri osa tuotetaan kunnissa. Jotta voidaan ymmärtää rahoitusjärjestelmän mekanismeja kuntatasolla, on tunnettava valtionosuusjärjestelmän kokonaisuus, kuntatalouden yleiset periaatteet sekä kuntien tulojen ja menojen rakenne. Kokonaiskuvan luomiseksi artikkelissa käsitellään kuntataloutta ja sen periaatteita myös laajasti taustoittaen. Lisäksi esitellään kustannuslaskennan periaatteita, talousarvioprosessia sekä kunnan tilinpäätöstä ja sen keskeisten tunnuslukujen tulkintaa.

Kuinka paljon kuhunkin koulutusmuotoon käytetään euromääräisesti varoja? Se selviää neljänestä artikkelista. Nykyisen rahoitusjärjestelmän tiedonkeruu antaa mahdollisuuden monipuoliseen ja mielenkiintoiseen kustannusten tilastointiin koulumuodoittain ja menolajeittain. Tarkastelua syventävät vertailut eri koulutusmuotojen oppilasmäärien kehityksessä. Oppilasmäärät ovat viime vuosiin asti kasvaneet. Miten tämä näkyy kokonaiskustannusten ja yksikkökustannusten kehityksessä? Tarkastelu kattaa opetusministeriön alaisen koulutuksen peruskoulusta ja lukiosta ammatilliseen koulutukseen, ammattikorkeakouluihin ja aikuiskoulutukseen. Lukijaa ohjataan myös käyttämään verkossa olevaa laajaa kustannusaineistoa.

Viidennessä artikkelissa siirretään näkökulma koulun tasolle. Koulut ovat suuria talousyksiköitä. Julkisen sektorin rahoitusjärjestelmien paineet ja yleinen taloudellinen tietoisuuden lisääntyminen kohdistuvat suoraan opettajahuoneeseen ja koulun johtamisen tapaan. Sen vuoksi nykyaikaisessa koulun johtamisessa rehtorin ehkä keskeisin haaste on yhdistää kasvava rooli koulun talousjohtajana perinteiseen pedagogiseen johtajuuteen. Asiaa tarkastellaan toimintakulttuurin, mallintamisen ja tuotteistamisen näkökulmasta sekä pohditaan myös tulevaisuuden rehtorin työnkuva.

Tämä teos on tarkoitettu kaikille koulutuksen parissa työskenteleville: opettajille, luottamushenkilöille, viranhaltijoille ja edunvalvojille. Kirja ei vaadi taloustieteen tai laskentatoimen pohjatietoja. Teos soveltuu hyvin oppikirjaksi opettajan opintoihin. Eri koulumuotojen rahoitusjärjestelmien, yksityiskohtais-

ten kustannustietojen ja kuntien taloudenpidon osalta teos sopii myös jatkuvasti käytettävissä olevaksi hakuteokseksi.

Helsingissä marraskuussa 2007

Jouko Heikkilä, Simo Juva, Timo Kettunen,
Matti Lahtinen ja Raakel Tiuhonen